

Tytti Rantanen

Nuoren merimiehen tarina

Milja Viidan *Skönärit* (2024) antaa elokuvallisen muodon merityön myyttisyyden ja arkisuuden suolaiselle ristiriidalle. Teos on monien ja yhden tarina: Visuaalisesti se on suurimmalta osin sommiteltu merimiesten, ”skönäreiden”, merellä ja satamissa kuvaamista kaitafilmeistä ja videoista 1960–1990-luvuilta. *Skönäreiden* kertojahahmo on 17-vuotias Jalmar ”Jallu” Yrjänen, tuore puolimatuusi Mercur-laivalla. Vaikka Jalmarin kertomusten ja kaitafilmienvälillä on ajallinen etäisyys, aallokko ei piittaa vuosiluvuista. Monet rutiinit ja rituaalit, työ ja juhla, sekä ajaton ja arkaainen merimieskieli toistuvat tunnistettavasti vuosisadasta ja -kymmenestä toiseen. Dramaattisin esimerkki rituaaleista on ensi kertaa Päiväntasaajan ylittävien uusien merenkävijöiden ”linjakaste”, initiaationriitti, jossa meren jumala Neptunusta lepytellään hurjiksi äityvin menoin.

Jalmar lähettää kotoväelleen terveisiä ulapalta ja toimii samalla katsojan oppaana merityön saloihin ja maailman ihmeisiin. Teksti perustuu oikean Jalmar Yrjäsen 1920-luvun alussa kotiinsa Raumalle lähettämiin kirjeisiin. Samalla kirjemuoto kantaa kaikuja 1700-luvun valistusajan kirjallisuudesta, kuten Montesquieun *Persialaisista kirjeistä* (1721), joissa kirjeenkirjoittajan viaton ihmettely ja eläväinen raportointi vieraasta ympäristöstä saavat itsestäänselvänä pidetyt rakenteet näyttäytymään oudossa valossa. Usein Jalmar mukaileekin oman mentorinsa, ensimmäisen styymannin, Einar Söderblomin vaivihkaisen kriittisiä selostuksia.

Skönäreissä kulkee valistusajan viekkaalle vieraannuttamiselle silmää iskevä, yhteiskunta- ja ekokriittinen pohjavire. Silti sen rinnalla haamulaivassa purjehtii myös englantilaisen romantiikan uranuurtajan, Samuel Taylor Coleridgen eppinen runo *Vanhan merimiehen tarina* (The Rime of the Ancient Mariner, 1834). Runo on jatkanut elämäänsä osana populaarikulttuuria: Suomessakin monelle lienee Yrjö Jylhän suomennosta tutumpi Carl Barksin 1960-luvun Aku Ankka -seikkailusta *Kaikkien aikojen merimatka* (The Not-So-Ancient-Mariner, 1966) muunnelma ”kohtalo uhkaa hirmuisin/ sillä ammuin nuolen ilmoihin/ ja albatrossia haavoitin”.

Coleridgen runossa karmea tarinaansa kertova vanha merimies on ainoa, joka kirottuna palaa aavemaiselta merimatkalta tehtävänään siunata ja ylistää elävien luontokappaleiden sieluja. Näin hän voi edes osittain sovittaa syntinsä: albatrossin ampumisen. Niin ikään *Skönäreissä* jokin kohtalonomaisuus ja pahaenteisyys on koko ajan kertojamme kintereillä. Viita aktivoi albatrossiin liittyvän taikauskon, sillä

Jalmar mainitsee huonon onnen linnun seuraavan laivaa päiväkausia ja kutsuvan nuorukaista nimeltä. Vaikutelmaa tehostavat Rauman Poikasoittokunnan tummat sävelet, jotka saattelevat Mercurin ja Jallun matkaa.

Jalmar ei kuitenkaan vahingoita lintua, kuten Coleridgen vanha merimies. Viidan teoksessa synty luontoa ja samalla ihmistä vastaan on jaettu: se on lastattu ensin kolonialismin ja orjakaupan ja sitten fossiilikapitalismin varaan rakennetun yhteiskunnan perustuksiin. Se on yhteinen onnettomuus, johon ei liity taikauskoa tai yliluonnollisuutta, vaan se etenee kontti kerrallaan. Jalmarin kirjeissä nämä synnit pilkahtavat esiin kaiken muun Söderblomin jakaman merimiesperimätiedon seassa:

”Söderblom kertoo, että paikalliset metsästävät sitä [salamanteria] dynamiitilla, se huutaa kuollessaan kuin ihmislapsi.”

”Söderblom kertoo, että yli 100 000 pakkotyöläistä kuoli tänne: lapsia, naisia miehiä, kaiken ikäisiä, silloin kun tätä kaivettiin.”

”Söderblom tietää, että asbesti on paras mahdollinen eristemateriaali... hän aikoo vuorata sillä koko talonsa ja sanoo että niin hienoa ei ole kotipuolessa kellään.”

Jalmar seuraa, miten hiililastin mukana lastataan 300 miljoonaa vuotta muutamassa tunnissa ja pohtii:

”kaikki energia kiertää tällä planeetalla, kaikki on koko ajan liikkeessä”. *Skönäreissä* liike on myös sukupolvelta toiselle periytyvää työtä, toistoa ja tekemistä. Jos liikerataa saa sysättyä uuteen suuntaan, voi löytyä mahdollisuus myös sovitukseen. Mutta se on kuivalla maalla käsiteltävä kysymys. Merellä on meren lait.

FM Tytti Rantanen on niin & näin -filosofisen lehden kriitikko ja Espoo Ciné - elokuvafestivaalin toiminnanjohtaja. Hän työskenteli aiemmin ohjelmakoordinaattorina Mediataiteen keskus AV-arkissa.